

О.О. Романовська, П.Р. Яворський

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОБЛЕМНОЇ ЛЕКЦІЇ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У вищих навчальних закладах лекція є однією з провідних форм навчального процесу і одночасно – методом навчання та виховання. В теорії розроблено багато різновидів лекції, які застосовуються у практичній діяльності. Стрімко розвиваються методи навчання з використанням технічних засобів навчання, які мають візуальний вплив на студентів, але не завжди з їхньою допомогою можна донести навчальний матеріал до свідомості студента, а особливо при викладанні економічних знань, засвоєння яких потребує постійної мисленнєвої активності. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики гостро стоїть питання реалізації активних методів навчання, а особливо методу проблемної лекції, для викладання економічних дисциплін з метою ефективного навчання, розвитку та виховання студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У науковій літературі проблемі активних методів навчання присвячено чимало досліджень у галузі психології та педагогіки. Психологічні основи для розробки цілісної концепції розвивального навчання були закладені ще в 30-і роки ХХ ст. в роботах Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, А.Н. Леонтьєва, В.В. Давидова та інших, хоча систематичні засади активних методів навчання стали широко розроблятися лише в другій половині 60х та на початку 70-х років ХХ ст. у дослідженнях психологів і педагогів з проблемного навчання. Велику роль у становленні та розвитку активних методів навчання відіграли роботи М.М.Бірштейна, Т.П.Тимофєєвського, І.М.Сироєжина, С.Р.Гідровіч, В.І.Рабальського, Р.Ф.Жукова, В.Н. Буркова, Б.Н.Христенка, А.М.Смолкіна, А.А.Вербицького, В.М.Ефімова, В.Ф.Комарова та ін.

М.А. Данилов і В.П. Єсіпов у своїй роботі "Дидактика" сформулювали деякі правила активізації процесу навчання, що відображають деякі принципи організації проблемного навчання: вести учнів до узагальнення, а не давати їм готових визначень, понять; епізодично знайомити учнів з методами науки; розвивати самостійність їхньої думки за допомогою творчих завдань. У цих напрямках була добре виражена мета викладання, але не вказано процес навчання, засоби і шляхи досягнення мети. Далі, в 1965 році М.Н. Скаткін, аналізуючи дослідження щодо активізації процесу навчання, акцентує увагу на практиці педагогів-новаторів, і говорить про початок цього дослідження як нового напрямку в дидактиці [9].

Теорія проблемного навчання розроблялася польськими дидактами Оконем, Купесевичем, які розглядали його у вигляді методу, але як систему [9].

Застосування в практиці навчання проблемного і розвиваючого видів спричинило виникнення методів, які дістали назву активні. Їхньою підвалиною є діалогічна взаємодія викладача і студентів. Свій внесок у розвиток активних методів навчання зробили А.М. Матюшкін, Т.В. Кудрявцев, М.І. Махмутов, І.Я. Лернер, М.М. Леві та інші. Але дані дослідження з активних методів проводилися перш за все на матеріалі шкіль-

ного навчання, що ускладнило впровадження активних методів у вищих навчальних закладах, оскільки була потрібна певна адаптація для теорії активних методів до дидактичного процесу вищого навчального закладу. У зв'язку з цим проводилась дискусія в періодичних виданнях, зокрема, журналом "Вісник вищої школи", проводились і спеціальні дослідження, що розкривають специфіку проблемного навчання у ВНЗ. А.М. Матюшкін у своїх роботах обґрунтував необхідність використання активних методів у всіх видах навчальної роботи студентів, ввів поняття діалогічного проблемного навчання, яке найбільш повно передає сутність процесів спільної діяльності викладача і студентів, їхньої взаємної активності в рамках "суб'єкт – суб'єктних" відносин [8]. Сьогодні ця форма навчальної діяльності активно досліджується педагогічною наукою та посідає чільне місце у педагогічній практиці (А.М. Алексюк, С.С. Вітвицька, Н.Є. Мойсеюк, П.І. Сікорський, Н.В. Бордовська, А.А. Реан, А.В. Хуторської, Д.В. Чернілевський). Потребують уваги і питання застосування методу проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження умов застосування методу проблемної лекції для викладання економічних дисциплін та теоретичне обґрунтування сутності й особливості застосування методу проблемної лекції у процесі викладання економічних дисциплін. Використання методу проблемної лекції, на наш погляд, для викладання економічних дисциплін посідає одне з провідних місць у навчальному процесі при викладанні нового матеріалу і буде ефективнішим, якщо:

- питання лекції будуть пов'язані з економічними та управлінськими зацікавленнями студентів;
- у студентів при навчанні виникнуть певні труднощі і серйозні роздуми, які породжуватимуть у них нові думки на основі наявних знань та умінь.

Виокремлюємо відповідно до мети такі завдання дослідження:

- ❖ провести теоретичний аналіз проблемної лекції у психолого-педагогічній практиці;
- ❖ визначити роль проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін;
- ❖ сформулювати рекомендації для викладача щодо доцільності використання методу проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. В літературі є багато дефініцій поняття методу, однак всі вони є досить подібними і тотожними, тому зводяться до того, що методом навчання є взаємопов'язана діяльність викладача та тих, хто навчається, яка спрямована на засвоєння учнями системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток.

Метод проблемної лекції розглядався багатьма вченими з різних боків та точок зору, тому в науці наявний плюралізм визначень поняття проблемної лекції, отже вважаємо доречним розглянути деякі з них:

- Н.А. Сухова вважає, що проблемна лекція – один із заходів раціоналізації та інтенсифікації навчального процесу, вона забезпечує об'єктивний контроль знань студентів, що сприяє підвищенню ефективності і якості навчальної, пізнавальної та виховної роботи, розвитку пізнавальних інтересів студентів і набуттю навичок самостійного поповнення знань [13].

- на думку Т.І. Головачука, проблемна лекція (проблемно орієнтована лекція) — це така, при якій нове знання вводиться через проблемні запитання, завдання, ситуації [4];

- О.Г. Мороз стверджує, що проблемна лекція - це апробація багатоваріантних підходів до рішення поданої проблеми, вона активізує особистий пошук слухачів [8];

- проблемна лекція передбачає викладення навчального матеріалу через проблемність питань, завдань або ситуацій. При цьому процес пізнання здійснюється в науковому пошуку, діалозі та співпраці аудиторії з викладачем [14];

- на проблемній лекції, або лекції проблемного характеру, обговорюється наукова або практична проблема (історія виникнення, напрями розвитку проблем, перспективи її розв'язання, варіанти розв'язання, прогнозовані наслідки) [11].

Як бачимо, у різних джерелах по-різному трактується одне і те саме поняття, проте в усіх цих визначеннях є щось спільне, і саме це щось і визначає сутність поняття проблемної лекції. Тому, проаналізувавши вищезазначені дефініції, можемо вважати, що проблемна лекція — це один із методів навчання, в якій викладач ставить перед студентами проблему, пробуджує в них бажання знайти засоби її вирішення і допомагає їм у цьому за допомогою співпраці та діалогу з ними, що стимулює студентів до активної пізнавальної діяльності. Саме таке визначення вважаємо найбільш логічно повним, адже воно враховує наукові досягнення вчених щодо даного питання, всі сторони теоретичного осмислення і практичного розуміння поняття методу проблемної лекції та відповідає його смислового й логічного навантаженню.

За допомогою проблемної лекції забезпечується виконання дидактичної мети даного методу навчання при викладанні дисциплін економічного напрямку, яку можна розділити на такі три логічні частини:

- 1) засвоєння студентами ВНЗ теоретико-економічних знань;
- 2) розвиток теоретико-економічного мислення;
- 3) формування пізнавальної зацікавленості змістом навчального предмета і професійної мотивації майбутнього спеціаліста в галузі економіки [12].

Враховуючи дане положення та визначення поняття проблемної лекції, можемо зазначити, що метою проблемної лекції у ВНЗ при викладанні економічних дисциплін є створення викладачем проблемних ситуацій та завдань економічного (чи суміжного з економічним) характеру, під час вирішення яких у студента виникає бажання віднайти істину, відбувається засвоєння шляхом власних роздумів основних теоретичних положень розглядуваного питання, розвиток мислення та формування пізнавальної зацікавленості змістом навчального предмета і професійної мотивації майбутнього економіста. Отже, основними функціональними ознаками проблемної лекції у ВНЗ при викладанні економічних дисциплін є проблемний характер викладу навчального матеріалу з існуючими протиріччям, наявність проблемних питань, завдань та ситуацій, активний характер розумової діяльності студентів.

Можливість досягнення мети проблемної лекції забезпечується взаємодією викладача та студентів. Педагог повинен використовувати під час лекції такі засоби спілкування, які забезпечують найбільш ефективну передачу самої особистості педагога. Оскільки чим ближче знаходиться педагог до певного зразку професіоналізму, тим більше і швидше він зможе вплинути на студентів і досягти позитивних результатів навчання. Основне завдання викладача полягає не тільки в передаванні інформації, а й у залученні студентів до проблемних питань розвитку наукового знання та способів їх

вирішення, які сформувалися в економічній науці. Це допомагає сформувати мислення студентів, викликає їхню пізнавальну активність, адже у спілкуванні з викладачем студенти здобувають нові знання, пізнають теоретичні і практичні особливості майбутньої професії.

Таким чином, основними завданнями методу проблемної лекції у ВНЗ при викладанні економічних дисциплін є:

- розвиток навчально-пізнавальних інтересів студентів;
- пробудження активної діяльності студентів;
- формування самостійного наукового та професійно-творчого мислення студентів [1];
- психологічне аналізування студентами проблемних ситуацій, питань та завдань;
- розвиток у викладача та студентів вміння формулювання та розв'язання питань проблематичного характеру з наявним протиріччям [16];
- розвиток індивідуальних здібностей студента та формування у нього вміння міжособистісного спілкування.

Завдання, що стоять перед методом проблемної лекції, частково пов'язані, з одного боку, з метою даного методу, аз іншого – з метою, яку перед собою поставив педагог — викладач ВНЗ. Отже, ці дві мети перебувають у діалектичній єдності і не можуть існувати одна без одної, оскільки, використовуючи метод проблемної лекції для викладання навчального матеріалу економічного характеру, викладач ставить перед собою мету про засвоєння студентами цього матеріалу за допомогою реалізації (досягнення) мети вибраного методу навчання — методу проблемної лекції.

Визначаючи систему принципів викладання дисциплін економічного напрямку у ВНЗ, треба враховувати, по-перше, що процес навчання у вищій школі має свою специфіку: навчання у ВНЗ — це професійне навчання на основі закінченої загальної освіти студентів; навчання у вищій школі проводиться переважно в освітніх закладах, які водночас є дослідницькими; навчання у ВНЗ здійснюється за такими формами навчання, які в цілому відрізняються від форм навчання на попередніх ступенях освіти. По-друге, визначати дидактичний важіль навчання у вищих навчальних закладах необхідно, ґрунтуючись на діалектиці безперервності та дискретності, єдності кількісних та якісних моментів у процесах розвитку. Слід враховувати, що на формування майбутнього економіста, на становлення його особистості впливають не лише навчання та програмний зміст освіти, що передається викладачем, а й інтелектуально-творча діяльність і самоосвіта самого студента. Майбутні економісти у вищій школі навчаються здобувати знання, вміння та досвід пізнавально-творчої самостійності, при цьому відбувається процес формування психологічної, теоретичної та практичної готовності до інтелектуально-творчої і самоосвітньої діяльності. Викладач економічних дисциплін вищої школи навчає і водночас є активним дослідником своєї галузі знань. У ВНЗ значною є професіоналізація, яка пов'язана з майбутньою економічною діяльністю студента під час викладання майже всіх наук, а особливо економічних [10].

При реалізації методу проблемної лекції насамперед треба звертати увагу на такі принципи навчання: проблемність, професійна мобільність, свідомість та активність студентів у навчанні, систематичність та послідовність у навчанні. Розглянемо дані принципи у їхньому взаємозв'язку із методом проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін.

Принцип проблемності навчання сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, формуванню їхніх економіко-творчих здібностей. Даний принцип зумовлює необхідність постановки перед учнями пізнавальних проблем та завдань, створення проблемних ситуацій, які спонукують їх до пошуково-пізнавальної та творчої діяльності. З цього виходить, що методом для втілення даного принципу і є проблемна лекція, адже її суть полягає в тому, щоб через постановку проблемного питання особа, що навчається, могла самостійно дійти істинного висновку на задану тематику чи (та) навіть сформулювати нове знання.

Принцип професійної мобільності потребує такої побудови змісту освіти, за якої спеціаліст здатен опанувати нові спеціальності й нові технології, підвищувати свою кваліфікацію в умовах швидкозмінних поколінь техніки і впровадження нових технологій; майбутній фахівець здобуває не тільки традиційні знання, вміння та навички, а й знання про виникнення знань, про засоби їх набуття та застосування. Практична реалізація принципу досягається завдяки проведенню психологічних тренінгів та виконанню творчих завдань [6]. Мета даного принципу полягає не тільки в тому, щоб студент оволодів професійними знаннями, але й щоб за допомогою поставлених перед ним професійних питань розвинув свій інтелект та професійну інтуїцію. Вважаємо, що для цього педагог при навчанні може використовувати метод проблемної лекції. За її допомогою можлива постановка питань професійної мобільності, адже через постановку проблемних питань та їх вирішення студентами останні можуть здобути якісно нові знання, які беруть свій початок з набутого ними раніше досвіду та розуміння предмета навчання.

При реалізації принципу свідомості та активності студентів у навчанні економіці в них (у студентів) у процесі виконання самостійної роботи значною мірою формуються якості самостійності та ініціативності [6]. При цьому самостійна робота може мати характер вирішення проблематичних завдань і застосовуватися під час проблемної лекції. При реалізації даного принципу за допомогою методу проблемної лекції студенти діють свідомо та активно, адже іншим чином реалізувати метод неможливо.

Принцип систематичності та послідовності у навчанні потребує логічного порядку викладання матеріалу, у процесі якого одне знання впливає з попереднього. Саме так здійснюється процес використання методу проблемної лекції: викладач, поставивши проблему, поступово приводить студентів до її вирішення. При цьому послідовність питань та їхня змістова навантаженість повинні становити логічну систему.

Формування потенційних можливостей сьогоденного студента і майбутнього спеціаліста пов'язане з удосконаленням самого процесу навчання, спрямованого на активізацію розумової діяльності студента, розвиток його творчого мислення. Активізація творчої, пізнавальної діяльності студентів сприяє проблемному навчанню, яке в умовах швидкого зростання обсягу інформації і необхідності її більш якісного перероблення і засвоєння є вельми ефективним засобом досягнення міцних і глибоких знань, навичок і умінь.

У процесі реалізації методу проблемної лекції викладач має володіти певними якостями. При цьому він повинен знати особливості проблемного підходу до навчання економічної дисципліни (формування інтелектуальної діяльності учнів, спрямованої на самостійне засвоєння нових знань, вироблення в них прийомів логіко-теоретичного мислення та інтуїції; усвідомлення зв'язку теорії з практикою; систематичне застосування різноманітних видів самостійних робіт на уроці), способи створення проблемних ситуацій на заняттях з конкретної економічної дисципліни (використання експерименту,

підведення учнів до обґрунтування не очевидних залежностей, підведення учнів до самостійних індуктивних висновків, розв'язування підготовчих вправ та задач, створення ситуації вибору; підведення учнів до висновків, що суперечать їхнім попереднім уявленням; організація дискусії; порівняння нового поняття з вивченим раніше; міждисциплінарні зв'язки), а також вміти створювати навчальні проблеми і проблемні ситуації на заняттях; організувати пошукову діяльність учнів; проводити аналіз того чи іншого розділу програми з навчальної дисципліни і відповідного підручника для виділення закладених в них провідних ідей та можливостей створення певних типів проблемних ситуацій.

Розглянемо перелік дій викладача, виконання яких забезпечуватиме ефективну підготовку та застосування методу проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін на прикладі дисципліни "Мікроекономіка" на тему "Витрати виробництва", що має теоретичний характер.

Викладач повинен бути інформативно підготовленим до лекції та мати сформовані погляди на проблему з різних точок зору. Його знання з даної дисципліни та теми повинні бути ґрунтовними та систематизованими, завдяки чому педагог зможе поставити проблемне питання чітко та однозначно, під час заняття доповнювати його іншими питаннями, які сформулюють у свідомості студентів істинну думку та нове знання, а також знайти вірну відповідь на поставлені йому питання. Отже, спочатку викладач повинен визначити актуальність проблеми, підготувати теоретичний матеріал на задану тему та продумати систему послідовних проблемних питань та ситуацій, що допоможуть студентам у вивченні теми "Витрати виробництва", наприклад: "Як Ви вважаєте, чи всі витрати виробництва явні, чи, можливо, є такі, які ми на перший погляд не помічаємо?", "В чому ж тоді полягає різниця між прямими (явними) та непрямими (опосередкованими) витратами?" і т. д. Проте перед цим необхідно надати студентам той необхідний мінімум інформації, який викликав би у них певне внутрішнє протиріччя та був би достатнім для вирішення поставлених питань. Далі в рамках дослідження студенти повинні самостійно або за допомогою викладача віднайти необхідну інформацію.

Важливим моментом є те, що при викладанні викладач на деякий час перестає бути джерелом знань, а стає помічником або керівником в пошуку цих знань - залежно від конкретного методу навчання та рівня проблемності ситуації для студентів. Під час заняття педагог одночасно є і координатором або партнером (в процесі кожного етапу навчання), і керівником навчання (якщо розглядати навчання як єдине ціле). Педагог організовує весь процес навчання, а в разі необхідності включається в нього для підтримання процесу в необхідному руслі. Крім того, до окремого аспекту цього завдання педагога можна віднести організацію і методичне забезпечення виконання завдання в команді, групі студентів, коли таке втручання об'єктивно необхідно. Тому між викладачем та студентами повинна існувати гармонія розуміння та довіри.

З однієї сторони, недоліком методу є те, що за тривалий період часу можна розглянути невеликий обсяг інформації, що є негативним чинником у процесі навчання, проте якість здобутих знань буде на порядок вищою від якості деяких інших методів. Тому до навчального матеріалу варто ставитися дещо по-іншому – його треба переосмислити та надати проблематичного характеру: розглядати витрати виробництва не тільки як певні матеріальні та нематеріальні втрати підприємства, але й як джерело майбутніх прибутків. При цьому слід дотримуватись принципів навчання, а також ура-

ховувати інтелектуальні якості студентів, рівень їхнього загального та професійно-го розвитку, рівень знань та інші чинники, які стосуються реалізації поставленої мети.

За правильні відповіді та логічні думки студентів варто заохочувати та мотивувати до подальшої продуктивної навчальної діяльності. При цьому засобами заохочення та мотивування можуть бути похвальні слова, висока оцінка, додаткові бали, тощо.

Також рекомендується, щоб студенти продовжували роздуми над проблемою і вдома. Для цього треба до домашнього завдання включити розгорнуту відповідь на певне проблематичне запитання, суть якого повинна у причинно-наслідковому зв'язку походити із теми лекції та отриманого там нового знання.

Для виявлення ролі методу проблемної лекції при викладанні дисциплін економічного напрямку у вищих навчальних закладах було проведено анкетування студентів 3-го курсу факультету економічних, управлінських та освітніх технологій УПА. Кількість опитаних – 90 чоловік. Питання анкети враховували рівень здобутих знань і досвід студентів та формулювалися відповідно до мети дослідження. Варіанти відповідей на питання були різноаспектними і враховували загальні досягнення науки й можливі погляди та думки студентів щодо досліджуваного питання. Анкета містила 15 запитань. Наведімо декілька прикладів: “Чи погоджуєтеся Ви з тим, що для ефективного застосування методу проблемної лекції у ВНЗ питання, які розглядаються на лекції, мають бути пов'язані із професійними зацікавленнями студентів?” (погодилося 91% респондентів), “Чи погоджуєтеся Ви з тим, що при вивченні студентами нового матеріалу за допомогою проблемної лекції у них повинні виникати певні труднощі та серйозні роздуми” (погодилося 86% респондентів), “Чи погоджуєтеся Ви з тим, що проблемні питання викладача повинні породжувати у студентів нові думки на основі наявних знань та вмінь?” (погодилося 88% респондентів).

В результаті анкетування було встановлено: метод проблемної лекції посідає одне з провідних місць у навчальному процесі ВНЗ; для ефективного застосування методу проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін питання, що розглядаються на лекції, мають бути пов'язані із професійними (економічними) зацікавленнями студентів; при вивченні студентами нового матеріалу за допомогою проблемної лекції у студентів повинні виникати певні труднощі та серйозні роздуми; питання викладача під час проблемної лекції повинні породжувати у студентів нові думки на основі наявних знань та вмінь.

Проведене дослідження даної проблеми дозволяє сформулювати такі рекомендації викладачу щодо використання методу проблемної лекції для викладання економічних дисциплін:

1. Для створення проблемних ситуацій використовувати такі прийоми:

- ❖ знайомство з життєвими ситуаціями або незвичними явищами, що потребують теоретичного обґрунтування;
- ❖ постановка викладачем серії проблемних питань;
- ❖ демонстрація досліду, результати якого потребують наукового пояснення;
- ❖ постановка дослідницьких завдань;
- ❖ спонукання студентів до порівнянь, зіставлень і протиставлень окремих положень, фактів, явищ, поглядів тощо, унаслідок яких виникає пізнавальне ускладнення;
- ❖ спонукання студентів до попередніх узагальнень нових фактів;

- ❖ використання педагогічних завдань;
- ❖ спонукання студентів до висунення гіпотез, формулювання висновків та їх перевірка;
- ❖ наочність.

2. Питання, що розглядаються під час проблемної лекції, повинні бути пов'язані із професійними (економічними) зацікавленнями студентів.

3. Під час лекції у студентів повинні виникати певні труднощі та серйозні роздуми, які породжують у них нові думки на основі наявних знань та умінь.

4. Можливості використання проблемності в навчальному процесі тим більші, чим вищого рівня узагальненості знаннями та вміннями треба оволодіти студентам.

5. Питома вага проблемності зростає зі збільшенням освітнього, світоглядного і виховного значення тих знань, які треба засвоїти студентам згідно з вимогами навчальних програм.

6. Початок лекції повинен бути проблемним - викладач одразу висуває проблему чи ставить серію проблемних питань, вирішенню яких і присвячена вся лекція, що викликає активізацію пізнавальної діяльності студентів до всього матеріалу лекції.

7. Для підтримки уваги, закріплення найскладніших питань теми проблема може бути висунута й у процесі розгортання лекції.

8. Постановка проблеми наприкінці лекції спонукає студентів до обрання шляхів її розв'язання в позааудиторний час.

9. Основні вимоги до читання проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін:

- високий науковий рівень викладеної інформації, яка має, як правило, світоглядне значення;
- значний обсяг систематизованої й методично опрацьованої сучасної наукової інформації;
- доказовість і аргументованість висловлюваних суджень;
- достатня кількість переконливих фактів, прикладів, текстів і документів;
- ясність викладення думок та активізація мислення слухачів, формулювання питань для самостійної роботи з обговорюваних проблем;
- рішення, що траплялися раніше, але не були вирішені через відсутність достатніх знань проблеми, зміцнює інтерес учнів до предмета, переконують їх у необхідності здобуття нових знань;
- постановка проблеми, що раніше вирішувалася студентами в іншому формулюванні, забезпечує можливість творчої роботи при повторенні пройденого матеріалу;
- раніше вирішені колективом проблеми можна використовувати для вторинної постановки перед слабкими студентами для самостійного рішення;
- аналіз різних поглядів у розв'язанні поставлених проблем;
- виведення головних думок і положень, формулювання висновків;
- роз'яснення нових термінів, а також назв;
- надання студентам можливості слухати, осмислювати й коротко записувати інформацію;
- уміння встановити педагогічний контакт з аудиторією;

- використання дидактичних матеріалів і технічних засобів;
- застосування основних матеріалів - тексту, конспекту, логіко-структурної схеми викладу навчального матеріалу, блок-схем, креслень, таблиць, графіків.

10. Етапи підготовки викладача до проблемних лекцій при викладанні економічних дисциплін:

- виявлення знань студентів, які повинні бути базовими для проведення такого заняття (це необхідно для забезпечення правильного формулювання проблем і розуміння створених проблемних ситуацій студентами);
- з'ясування проблеми в цілому: сформульовану проблему поділяють на 2-3 підпроблеми, кожна з яких мають сформулювати студенти самостійно; підпроблеми поділяють на міні-проблеми і розглядають у логічній послідовності (розв'язання однієї проблеми підводить до формулювання та розвитку наступної);
- підбір інформації для кожної міні-проблеми і продумування методики розв'язання підпроблем і проблеми в цілому;
- підбір наочних посібників і ТЗН;
- підготовка завдань для самостійної роботи студентів.

Дотримання даних рекомендації дозволить викладачу правильно та якісно застосувати метод проблемної лекції у навчальному процесі при вивченні та узагальненні нового матеріалу економічного напрямку.

Висновки. Отже, метод проблемної лекції досить часто використовується у навчальному процесі при викладанні економічних дисциплін, і його використання буде ефективнішим, якщо питання лекції будуть пов'язані з професійними зацікавленнями студентів і в студента виникатимуть труднощі, які породжують у нього нові думки на основі наявних знань та умінь.

Разом з цим, не завжди можливе застосування методу проблемної лекції при викладанні економічних дисциплін через причини, які пов'язані з недостатнім апаратом пошуково-креативних умінь, що сформовані в сучасних студентах, недостатніми вміннями викладачів створювати ефективні проблемні ситуації й об'єднувати їх певним послідовно-систематизованим чином, кінцевим результатом чого має бути однозначний для всіх слухачів лекції результат, з чим на практиці досить часто виникають серйозні труднощі. Тому навчальна інформація проблемної лекції повинна бути зрозумілою всім студентам.

Таким чином, в подальшому виникає потреба у більш глибокому дослідженні умов ефективного використання методу проблемної лекції для викладання економічних дисциплін та встановленні чітких критеріїв результативності даного методу навчання.

Список літератури: 1. *Бабенко В.М.* Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час лекційних занять із зарубіжної літератури. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/3582/1/04bvmzzl.pdf>. 2. *Бордовская Н. В., Реан А. А.* Педагогика. – СПб: Питер, 2006. 3. *Волкова Н.П.* Педагогіка. Посібник. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/volkova_pedagogika/part3/3501.htm. 4. *Головачук Т.І.* Інноваційний підхід при проведенні лекційного заняття. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2011_2_1/NV-2011-V2_68.pdf 5. *Іванченко Є.А.* Принципи системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_1-2/metod/ivan_1.htm . 6. Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Гирич З.І., Кулешова В.В., Прохорова О.О. Дидактичні основи професійної освіти: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. – Харків: ВПП “Контраст”, 2008. – 68 стор. 7. Курлянд З.Н. Педагогіка вищої школи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12090810/pedagogika/printsipl_metodi_navchannya_vischomu_navchalnomu_zakladi. 8. Матюшкин А.М. Активные проблемы психологии высшей школы. – М., 1977. 9. Махмутов М.И. Проблемное обучение. – М., 1975. 10. Мороз О.Г. Методика підготовки та проведення лекційних занять у вищій школі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: studentbank.ru/view.php?id=3066&p=1. 11. Особливості впровадження активних методів навчання (кейс-метод та симуляційні ігри) у віртуальних середовищах (e-Learning). – Круглий стіл “Інформаційні засоби навчання для підвищення якості економічної освіти”. – Суми, Сумський державний університет. – 7 квітня 2004 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.udl.org.ua> . 12. Погребная Е.Н. Психолого-педагогические основы активных методов обучения. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tinaia.narod.ru/sk/>. 13. Сухова Н.А. Проблемна лекція — один із методів творчого мислення. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/24208/. 14. Використання сучасних технологій в системі безперервної освіти працівників ДМСУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://center.km.ua/old_version/metod_kab/metod_mat/1/13.html . 15. Шевчук Т.О. Актуальні питання проведення проблемних лекцій. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2004_6_2/doc_pdf/Shevchuk.pdf . 16. Яруллина Л.Р. Использование активных методов обучения в высшей школе. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tisbi.org/science/vestnik/2008/issue1/Cult4.html> .

Bibliography (transliterated): 1. Babenko V.M. Aktivizacija navchal'no-piznaval'noi dijaj'nosti studentiv pid chas lekcijnih zanjat' iz zarubizhnoi literaturi. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://eprints.zu.edu.ua/3582/1/04bvmzsl.pdf> . 2. Bordovskaja N. V., Rean A. A. Pedagogika. – SPb: Piter, 2006. 3. Volkova N.P. Pedagogika. Posibnik. — [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu: http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/volkova_pedagogika/part3/3501.htm . 4. Golovachuk T.I. Innovacijnij pidhid pri provedenni lekcijnogo zanjattja. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2011_2_1/NV-2011-V2_68.pdf 5. Ivanchenko С.А. Principi sistemi integrativnoi profesijnoi pidgotovki majbutnih ekonomistiv. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_1-2/metod/ivan_1.htm . 6. Kovalenko O.E., Brjuhanova N.O., Girich Z.I., Kuleshova V.V., Prohorova O.O. Didaktichni osnovi profesijnoi osviti: navchal'nij posibnik dlja studentiv vivih navchal'nih zakladiv inzhenerno-pedagogichnih special'nostej. – Harkiv: VPP “Kontrast”, 2008. – 68 stor. 7. Kurljand Z.N. Pedagogika viwoi shkoli. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://pidruchniki.ws/12090810/pedagogika/printsipl_metodi_navchannya_vischomu_navchalnomu_zakladi. 8. Matjushkin A.M. Aktivnye problemy psihologii vysshej shkoly. – M., 1977. 9. Mahmutov M.I. Problemnoe obuchenie. – M., 1975. 10. Moroz O.G. Metodika pidgotovki ta provedennja lekcijnih zanjat' u viwij shkoli. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: studentbank.ru/view.php?id=3066&p=1. 11. Osoblivosti vprovadzhennja aktivnih metodiv

navchannja (kejs-metod ta simuljacijni igri) u virtual'nih seredoviwah (e-Learning). – Kruglij stil “Informacijni zasobi navchannja dlja pidviwennja jakosti ekonomichnoї osviti”. – Sumi, Sums'kij derzhavnij universitet. – 7 kvitnja 2004 r. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.udl.org.ua>. 12. Pogrebnaja E.N. Psihologo-pedagogicheskie osnovy aktivnyh metodov obuchenija. - [Elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: <http://tnaia.narod.ru/sk/>. 13. Suhova N.A. Problemna lekcija — odin iz metodiv tvorchogo mislennja. — [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/24208/. 14. Viktoristannja suchasnih tehnologij v sistemi bezpererвної osviti pracivnikiv DMSU. - [Elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: http://center.km.ua/old_version/metod_kab/metod_mat/1/13.html. 15. Shevchuk T.O. Aktual'ni pitannja provedennja problemnih lekcij. - [elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2004_6_2/doc_pdf/Shevchuk.pdf. 16. Jarullina L.R. Ispol'zovanie aktivnyh metodov obuchenija v vysshej shkole. - [Elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: <http://www.tisbi.org/science/vestnik/2008/issue1/Cult4.html>.

Е.А. Романовская, П.Р. Яворский

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА ПРОБЛЕМНОЙ ЛЕКЦИИ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

В статье рассматриваются теоретические основы академической проблемной лекции при преподавании экономических дисциплин, анализируются факторы, тормозящие распространение проблемного обучения в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: проблемная лекция, проблемная ситуация, проблемные вопросы.

E. Romanovska, P. Yavorskiy

APPLICATION OF METHOD OF PROBLEM LECTURE FOR TEACHING OF ECONOMIC DISCIPLINES

The article discusses the theoretical basis of academic problem lectures in teaching economic disciplines, analyzes the factors that hinder the spread of problem-based learning in higher education.

Keywords: problem lecture, problem situation, the problematic issues.

Стаття надійшла до редакційної колегії 4.06.2012